

Beata Będzik

KAPITAŁ SPOŁECZNY A GOSPODARKA OPARTA NA WIEDZY

SOCIAL CAPITAL AND KNOWLEDGE BASED ECONOMY

Katedra Ekonomii, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin, e-mail: Beata.Bedzik@zut.edu.pl

Summary. The concept of social capital has become more and more popular in recent years. The aim of this paper is presenting the merit of social capital and the role of social capital in knowledge-based economy in the integration and globalization processes. Social capital is defining as networks together with shared norms, values and understandings that facilitate cooperation within or among groups. In fact of exhausting of cheap resources and easy possibilities of achieving economic growth, the socioeconomic development will not be possible without strengthen of the tie and confidence members of society. Unfortunately research showing that the quality and „structure” of the Polish society is getting weaker and without right enhance of social capital the socioeconomic development in long time will not be possible, or considerably hinder.

Słowa kluczowe: gospodarka oparta na wiedzy, innowacyjność, kapitał społeczny, rozwój społeczno-gospodarczy, współpraca, zaufanie.

Key words: cooperation, innovation, knowledge-based economy, social capital, socioeconomic development, trust.

WSTĘP

Ewolucja społeczeństw powoduje nieprzerwane i sukcesywne przechodzenie z jednej epoki do drugiej: od ery przednowoczesnej, poprzez nowoczesną, do postnowoczesnej. Czasem termin „nowoczesny” zastępuje się słowem „industrialny” i dodaje odpowiednie przedrostki. Bez względu jednak na nazwy chodzi o zmiany przesuwające punkt ciężkości na poszczególne determinanty rozwoju społeczno-gospodarczego. Przy niskim poziomie rozwoju gospodarczego relatywnie łatwo wkroczyć na drogę ekspansji, im wyższy poziom rozwoju, tym trudniej go jeszcze przyspieszyć. Stwarza to konieczność ciągłego poszukiwania czynników ułatwiających osiągnięcie i w następstwie utrzymanie stanu prosperity. Na kolejnych etapach światowego rozwoju takimi determinantami były zasoby produkcyjne, rewolucja przemysłowa, postęp technologiczny, kapitał ludzki czy wiedza. Pokonywanie kolejnych barier wymaga ciągłej gotowości do zmian, gdyż korzyści z dotychczasowych czynników systematycznie się wyczerpują, a przynajmniej już nie wystarczają. Obecnie rozpowszechnione stało się pojęcie gospodarki opartej na wiedzy, które bardzo wyraźnie podkreśla podstawowy czynnik dalszego rozwoju. Niestety, w ramach dążenia do takiej właśnie struktury gospodarki, której podstawowym filarem jest wiedza, dużo uwagi poświęca się czynnikom stricte ekonomicznym, jak innowacyjność, przedsiębiorczość, atrakcyjność inwestycyjna, rozpatrując je w wymiarze jedynie ekonomicznym i zapominając o aspektach psychologicznych czy socjologicznych. A w czasach, w których rachunkiem ekonomicznym „rządzą” globalizacja i integracja, a przynajmniej bardzo silnie na niego oddziałują, o sukcesie mogą decydować poziom i jakość kapitału społecznego.

ROLA WIEDZY UCIELEŚNIONEJ W KAPITALE LUDZKIM

Rolę kapitału ludzkiego w rozwoju społeczeństw bardzo mocno podkreślała teoria wzrostu endogenicznego, formułując następujące spostrzeżenia:

1. Postęp techniczno-organizacyjny nie ma charakteru egzogenicznego, może być uwarunkowany systemem rozwiązań charakterystycznym dla danego kraju, na przykład szeroko rozumianą polityką państwa stosującą instrumenty zachęty do ponoszenia wydatków na badania i rozwój innowacyjnych, ale obarczonych wysokim ryzykiem inwestycji.

2. Kapitał ludzki jest ważny, ale nie tylko w aspekcie rozmiarów, ale jakości, która jest uwarunkowana zdrowiem, procesem edukacji, doświadczeniem, predyspozycjami itd. Zatem kapitał ludzki, podobnie jak fizyczny, podlega akumulacji i wymaga inwestycji, które ukształtują jego jakość, a w konsekwencji także przydatność (to jest produktywność) w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego.

3. Zarówno kapitał ludzki, jak i fizyczny może być wykorzystywany bardziej lub mniej efektywnie. Należy zadbać o odpowiednie „podłoże”, aby mógł się właściwie rozwijać i w pełni przełożyć na tempo rozwoju gospodarki. Chodzi o właściwy system motywacji i bodźców ułatwiający podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej, a także zachęcający do wszelkich przejawów przedsiębiorczości.

Wreszcie teoria wzrostu endogenicznego podkreśla niemal nieskończone możliwości tworzenia postępu w drodze innowacji, będących „wytworem” kapitału ludzkiego. Czynniki ludzki, „wyposażony” w wiedzę i stymulowany chęcią osiągania zysku, może nieustannie poszukiwać innowacyjnych rozwiązań i je wdrażać. Stąd podkreślanie znaczenia wiedzy jako podstawowej determinanty w rozwoju społeczno-gospodarczym uwieńczony wprowadzeniem pojęcia gospodarki opartej na wiedzy.

ISTOTA GOSPODARKI OPARTEJ NA WIEDZY

Koncepcja gospodarki opartej na wiedzy pojawiła się w latach 90. wraz z książką „The Knowledge-based Economy: the Nature of the Information Age in the 21st Century”. Bardzo mocno do rozwoju tej koncepcji przyczyniły się badania OECD i raport z 1996 roku, w którym gospodarkę opartą na wiedzy (GOW) określono jako „[...] bezpośrednio bazującą na produkcji, dystrybucji i wykorzystaniu wiedzy oraz informacji” (The Knowledge-based Economy 1996, s. 7). Inne definicje opisują gospodarkę opartą na wiedzy przez pryzmat korzyści, które można osiągnąć dzięki wykorzystywaniu wiedzy, na przykład określając GOW jako gospodarkę, w której „[...] organizacje i osoby zdobywają, tworzą, rozpowszechniają i użytkują wiedzę w sposób bardziej efektywny dla rozwoju społeczno-ekonomicznego” (The Knowledge..., <http://web.worldbank.org>..., dostęp 1.04.2011 r., s. 7) czy też „[...] gospodarkę, w której działa wiele przedsiębiorstw opierających na wiedzy swoją przewagę konkurencyjną” (Koźmiński 2002, s. 155). Zdaniem niektórych badaczy istotę tej koncepcji najlepiej oddaje definicja z raportu OECD i Banku Światowego z 2001 roku, według której w GOW „[...] wiedza jest tworzona, zdobywana, transmitowana i użyta efektywnie przez przedsiębiorstwa, organizacje, jednostki i wspólnoty. Nie jest wąsko skupiona na przemysłach zaawansowanych technologii lub na technologiach teleinformatycznych, ale prezentuje ramy dla analizo-

wania zakresu opcji politycznych w edukacji, infrastrukturze informacyjnej i systemach innowacji, które mogą pomóc zapoczątkować gospodarkę wiedzy” (Korea and ... 2001, s. 13–14).

Wszystkie wyniki badań i prowadzone analizy formułują podobne konkluzje odnoszące się do warunków dalszego rozwoju. Chodzi o wyczerpywanie tanich i łatwo dostępnych czynników, umożliwiających rozwój gospodarek. Dalszy wzrost gospodarczy w Polsce nie będzie mógł się opierać jedynie na dotychczasowych determinantach, takich jak relatywnie tanie czynniki produkcji, korzystne położenie geograficzne czy integracja z Unią Europejską, co wymusza konieczność poszukiwania i wykorzystywania nowych źródeł wzrostu. Obserwacja krajów wysoko rozwiniętych wskazuje, że takie możliwości kryją się w dostępie do wiedzy i innowacjach (Kierunki zwiększania innowacyjności... 2006). Wysoki poziom rozwoju społeczno-gospodarczego jest dziś uwarunkowany w pełni wykształconą gospodarką opartą na wiedzy, tworzoną przez cztery główne filary, to jest.:

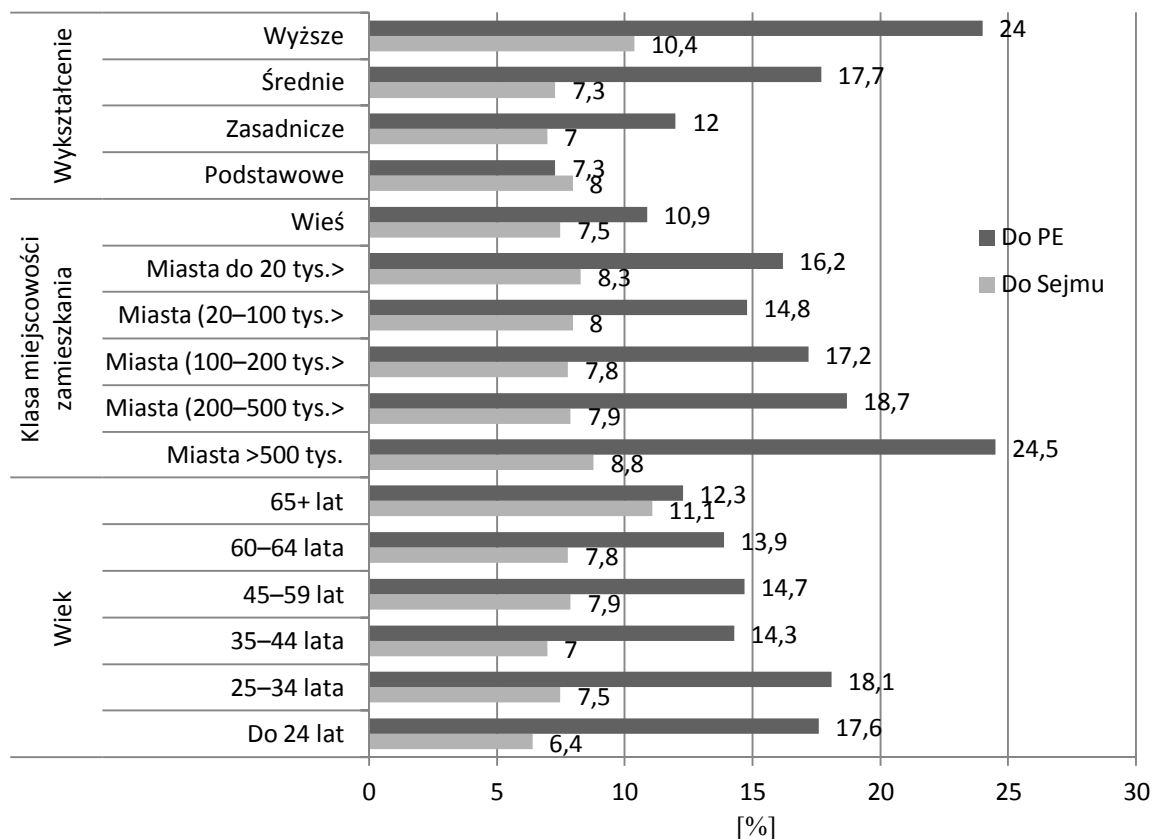
- edukację i szkolenia niezbędne w procesach tworzenia, przekazywania oraz wykorzystywania wiedzy;
- infrastrukturę informatyczną, ułatwiającą szybką komunikację i przekazywanie informacji za pośrednictwem Internetu, radia i telewizji;
- infrastrukturę ekonomiczną i instytucjonalną zapewniającą swobodny przepływ wiedzy, wsparcie przedsiębiorczości oraz inwestycji w technologie komunikacyjne;
- systemy innowacji, które w ramach ośrodków badawczych, uczelni i zespołów eksperckich są niezbędne do tworzenia i wykorzystywania wiedzy.

Ważne jest przy tym, aby tkanka łącząca wszystkie elementy systemu była w pełni sprawna i nie ulegała erozji, bo tylko wtedy można osiągnąć korzyści z efektu synergii. Ponadto nawet najwyższej jakości kapitał ludzki nie jest w stanie pobudzić i utrzymać postępu w pojedynkę. Musi istnieć jakaś forma współpracy, a to wymaga zaufania, komunikacji i partycypacji społecznej, czyli szeroko ostatnio dyskutowanego kapitału społecznego. Niestety, w polskich realiach jego poziom jest zatrważająco niski, żeby nie powiedzieć – niemal nie istnieje. Coraz częściej podkreśla się potrzebę jego pomnażania, jednak nadal zbyt słabo. A przyglądając się wynikom badań dotyczących stanu i jakości kapitału społecznego w Polsce, trzeba bić na alarm.

ROLA KAPITAŁU SPOŁECZNEGO W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA GOSPODARKI OPARTEJ NA WIEDZY

Proces budowania gospodarki opartej na wiedzy wymaga wspierania każdego z jej nośników, przy czym rolę stymulującą odgrywa tu kapitał ludzki. Silnie skorelowany z kapitałem ludzkim jest kapitał społeczny, rozumiany jako zaufanie, normy i sieci powiązań pomiędzy członkami społeczeństwa. Nawet najlepiej „rozwinięty” kapitał ludzki może być bezwartościowy, jeśli nie jest wykorzystywany (czyt. używany) w sprzyjającym otoczeniu, którego tkankę stanowi właśnie kapitał społeczny. Bez współpracy, wzajemnego zaufania i relacji najlepsze pomysły, innowacje i rozwiązania nie przełożą się na konkurencyjność i rozwój. Dlatego należy promować i wspierać sektory stanowiące nośniki gospodarki opartej na wie-

dzy, takie jak edukacja, nauka i działalność badawczo-rozwojowa, gałęzie przemysłu tak zwanej wysokiej techniki, usługi biznesowe związane z GOW, usługi społeczeństwa informacyjnego, ale jednocześnie dużo uwagi poświęcić kapitałowi społecznemu. Jest to ważne, a w polskim społeczeństwie także niezmiernie trudne ze względu na ogromny deficyt tego „zasobu”. Trzeba skoncentrować wysiłki nie tylko na jego pomnażaniu, jak może czynić większość wysoko rozwiniętych krajów, ale wręcz na jego budowaniu, a dopiero potem rozwijaniu. Wszystkie dostępne wyniki badań pokazują bardzo niski poziom kapitału społecznego, co przy wyczerpywaniu się źródeł dotychczasowych przewag konkurencyjnych, oznacza być albo nie być polskiej gospodarki. Analizy podstawowego komponentu kapitału społecznego, czyli zaufania też nie są zadowalające. Polskę charakteryzują najniższe wskaźniki spośród krajów europejskich. Analiza zróżnicowania ze względu na różne kryteria pokazuje dodatnią zależność między zaufaniem i poziomem wykształcenia, co może wskazywać na dużą rolę edukacji w budowaniu zaufania (rys. 1). W wielu badaniach wśród barier rozwoju innowacji wymienia się trudności w znalezieniu partnerów, źródeł czego należy upatrywać właśnie w ograniczonym zaufaniu, bez którego partnerska współpraca nie może istnieć. Mimo że odsetek darzących zaufaniem na przykład Parlament Europejski czy Sejm rośnie wraz z liczebnością miast i jest wyższy wśród ludzi młodych, to i tak w porównaniu z państwami zachodnioeuropejskimi jest bardzo niski.

Rys. 1. Zaufanie do Sejmu i Parlamentu Europejskiego w różnych grupach społeczno-demograficznych

Źródło: Diagnostyka Społeczna... (2009, s. 346).

W krajach o relatywnie niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego podstawowe znaczenie ma kapitał ludzki. Po przekroczeniu jednak określonego stopnia zamożności główną determinantą zwiększania dobrobytu staje się kapitał społeczny. Polska nadal jedynie pretenduje do krajów wysoko rozwiniętych, co tłumaczy tendencję wzrostową przy tak niskiej zasobności w kapitał społeczny. Dotychczas wystarczającym czynnikiem rozwoju był między innymi kapitał ludzki, jednak – jak przewiduje Czapiński (Diagnoza Społeczna... 2009) – w ciągu najbliższych kilku lat dotychczasowe źródła rozwoju nie wystarczą i w następnej dekadzie decydującą rolę będzie miał kapitał społeczny.

Z przeprowadzanych cyklicznie badań zawartych w Diagnozie Społecznej... (2009) wynika, że między 2005 i 2009 rokiem istotnym źródłem wzrostu dochodu (tab. 1) był wzrost wykształcenia i wyjściowy poziom wykształcenia (w 2005 roku), „[...] a po włączeniu do równania regresji także wyjściowego poziomu dochodu istotnym predyktorem pozostał wzrost wykształcenia (ekonomiczny efekt wyjściowego poziomu wykształcenia został już bowiem skonsumowany w 2005 r.)” – Diagnoza Społeczna... (2009, s. 279–280). Wyniki zawarte w tab. 2 pokazują, iż kapitał społeczny jest z kolei „[...] lepszym niż poziom wykształcenia predyktorem przeciętnego poziomu zamożności mieszkańców miast, ale tylko tych miast, które przekroczyły pewien próg rozwoju mierzonego wielkością ich budżetów” (Diagnoza Społeczna... 2009, s. 279–280). Oznacza to, że przy niskim poziomie rozwoju wystarczają „podstawowe” czynniki wzrostu, po przekroczeniu jednak określonego progu dalszy rozwój wymaga innych bodźców, do których zgodnie z tab. 2 należy właśnie kapitał społeczny.

Tabela 1. Wyniki analizy regresji dla zmiany wysokości dochodu osobistego między 2005 i 2009 rokiem

Model	Predyktor	Niestandaryzowane współczynniki		Standaryzowane współczynniki	<i>t</i>	<i>p.</i>	<i>R</i> ²
		B	SE	Beta			
1	(Stała)	278,897	20,788		13,416	0,000	
	Zmiana kapitału społecznego między 2005 i 2009 r.	-2,146	20,585	-0,002	-0,104	0,917	0,004
	Zmiana liczby lat nauki między 2005 i 2009 r.	45,907	15,508	0,068	2,960	0,003	
2	(Stała)	-86,786	81,554		-1,064	0,287	
	Zmiana kapitału społecznego między 2005 i 2009 r.	3,929	23,673	0,004	0,166	0,868	0,017
	Zmiana liczby lat nauki między 2005 i 2009 r.	52,703	15,603	0,078	3,378	0,001	
	Liczba lat nauki w 2005 r.	31,290	6,842	0,114	4,573	0,000	
	Kapitał społeczny w 2005 r.	13,727	24,215	0,016	0,567	0,571	
3	(Stała)	-56,492	78,305		-0,721	0,471	
	Zmiana kapitału społecznego między 2005 i 2009 r.	9,208	22,723	0,010	0,405	0,685	0,095
	Zmiana liczby lat nauki między 2005 i 2009 r.	38,597	15,016	0,057	2,570	0,010	
	Liczba lat nauki w 2005 r.	3,009	6,934	0,011	0,434	0,664	
	Kapitał społeczny w 2005 r.	-8,043	23,302	-0,009	-0,345	0,730	
	Dochód osobisty w 2005 r.	0,229	0,018	0,302	12,694	0,000	

Źródło: Diagnoza Społeczna... (2009, s. 279).

Tabela 2. Wyniki analizy regresji dla dobrobytu materialnego¹⁾ mieszkańców słabiej i lepiej rozwiniętych miast*

Model	Predyktor*	Niestandardyzowane współczynniki		Standardyzowany współczynnik	t	p.	R ²
		B	SE	Beta			
Miasta słabiej rozwinięte (N = 25)							
1	(Stała)	-2,968	0,914		-3,248	0,003	
	Średnia liczby lat nauki mieszkańców	0,245	0,073	0,568	3,383	0,002	0,323
2	(Stała)	-3,409	1,069		-3,190	0,004	
	Średnia liczby lat nauki mieszkańców	0,280	0,085	0,649	3,309	0,003	0,342
	Kapitał społeczny mieszkańców	-0,300	0,369	-0,159	-0,813	0,425	
Miasta lepiej rozwinięte (N = 25)							
1	(Stała)	-1,652	0,673		-2,456	0,022	
	Średnia liczby lat nauki mieszkańców	0,148	0,051	0,508	2,893	0,008	0,259
2	(Stała)	0,144	0,797		0,180	0,859	
	Średnia liczby lat nauki mieszkańców	0,006	0,062	0,021	0,098	0,923	0,489
	Kapitał społeczny mieszkańców	0,938	0,291	0,685	3,225	0,004	

* Jako kryterium podziału przyjęto dochód miasta w 2007 roku w wysokości 3270 zł na mieszkańca.
Źródło: Diagnoza Społeczna... (2009, s. 280).

Także autorzy różnego rodzaju dokumentów strategicznych zdają się zauważać wagę poziomu i jakości kapitału społecznego w dalszym procesie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. W dobie globalizacji i integracji konkurowanie nie jest jedynym sposobem, by osiągnąć sukces czy przetrwać. Coraz większego znaczenia nabiera umiejętna współpraca i partnerstwo, a ten obszar działalności jest w Polsce niezadowalający, źródeł czego należy upatrywać przede wszystkim w niskim poziomie zaufania społecznego. Deficyt tego ostatniego przekłada się też na słabe „[...] uczestnictwo przedsiębiorstw w stowarzyszeniach, zrzeszeniach, czy organizacjach przedsiębiorców, zarówno o charakterze branżowym, regionalnym, jak i powszechnym” (Strategia innowacyjności... 2011, s. 7). Natomiast podmioty ekonomii społecznej odgrywają istotną rolę w pokonywaniu barier rozwojowych czy przezwyciężaniu problemów społecznych w gospodarkach wysoko rozwiniętych. W krajach wysoko rozwiniętych istnieje bowiem świadomość istotnej roli sektora ekonomii społecznej w walce z wykluczeniem społecznym i innymi problemami, z którymi nie radzi sobie wolny rynek.

W kształtowaniu gospodarki opartej na wiedzy duże znaczenie ma innowacyjność, dla której z kolei podstawową okazuje się partnerska współpraca. Zatem „kapitał społeczny, zaufanie, związek potencjału kreatywnego społeczeństwa z innowacyjnością stają się przedmiotem zainteresowania w podobnym stopniu, jak rozwiązania fiskalne, infrastrukturalne czy systemowe. Realizacja przedmiotowej polityki powinna prowadzić do osiągnięcia

¹⁾ Dobrobyt materialny określony jako dochód gospodarstwa domowego na osobę, liczba posiadanych przez gospodarstwo dóbr i urządzeń – od pralki automatycznej po łódź motorową i dom letniskowy (z wyłączeniem urządzeń wchodzących w skład wskaźnika poziomu cywilizacyjnego). Zagadnienie to szczegółowo opisano w rozdziale 9.1 Diagnozy Społecznej... (2009).

wysokiego poziomu konkurencyjności, co z kolei przełoży się na szybszy wzrost gospodarczy i poprawę warunków życia społeczeństwa” (Strategia innowacyjności... 2011, s. 7). Takie postrzeganie celu doprowadziło do opracowania „Strategii innowacyjności i efektywności gospodarki”.

Także na szczęblu Unii Europejskiej zwraca się uwagę na rolę współpracy i zaufania. W „Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” zapisano, iż „współpraca w ramach UE przynosi rezultaty: [...] reakcja na kryzys pokazała, że jesteśmy dużo bardziej skuteczni, jeśli działamy wspólnie. Udowodniliśmy to wspólnymi działaniami na rzecz stabilizacji systemu bankowego i przyjmując Europejski plan naprawy gospodarczej. W dzisiejszym zglobalizowanym świecie żaden kraj nie jest w stanie skutecznie przewyciężać trudności w pojedynkę” (Europa 2020... 2010, s. 9).

W związku z ograniczaniem w Polsce liczby dokumentów strategicznych w perspektywie 2011–2020 przewidziano jedynie dziewięć horyzontalnych strategii rozwoju, wśród których, oprócz strategii innowacyjności i efektywności, bezpieczeństwa narodowego itd., znajduje się Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego... (2010). Jest to zatem najlepszy dowód zauważenia wzrastającej roli kapitału społecznego w rozwoju gospodarki.

Dokładne zdefiniowanie kapitału społecznego nie jest zadaniem łatwym ze względu chociażby na jego wielowymiarowość. Kolejne próby jego sprecyzowania prowadziły raczej do rozszerzenia tej kategorii aniżeli jej skondensowania. „Kolejni badacze nakreślali to pojęcie w bardzo zróżnicowany sposób, dodając kolejne jego elementy, funkcje, cechy i tym samym powodując swoiste »rozmycie« tego terminu” (Będzik 2008). Duże utrudnienie definicyjne stwarzają również same składniki kapitału społecznego, trudne do nakreślenia i tym samym zmierzenia, to jest zaufanie, wzajemność, powiązania, zdolność do tworzenia i podtrzymywania kontaktów, współpraca, zdolność do kolektywnego działania, kanały informacyjne (Będzik 2008). W założeniach do wspomnianej już strategii zawarto dwie definicje kapitału społecznego. Pierwsza definicja, zaczerpnięta z raportu „Polska 2030”, określa kapitał społeczny jako „[...] potencjał zgromadzony w polskim społeczeństwie w postaci obowiązujących norm postępowania, zaufania i zaangażowania, które wspierając współpracę i wymianę wiedzy, przyczyniają się do wzrostu dobrostanu Polski” (Strategia Rozwoju... 2010, s. 18). Stanowi ona punkt wyjścia do nakreślenia pojęcia kapitału społecznego w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (2010) rozumianego jako „[...] infrastruktura społeczna w postaci instytucji, sieci, norm i przestrzeni, tworząca podstawę dla budowania opartych na zaufaniu relacji społecznych, sprzyjających kooperacji, kreatywności, komunikacji i przyczyniających się do zrównoważonego rozwoju Polski” (Strategia Rozwoju... 2010, s. 18).

W tym dokumencie wskazano różne aspekty kapitału społecznego stanowiące wyzwania rozwojowe Polski, między innymi:

„– Kapitał społeczny jest jednym z najistotniejszych czynników wpływających na rozwój społeczny i gospodarczy kraju, a jego rozwój warunkuje przejście od kapitału adaptacji i przetrwania do kapitału rozwojowego. Poziom kapitału społecznego, po zakończeniu okresu transformacji, nie jest wystarczający do realizacji wyzwań rozwojowych stojących przed Polską w kolejnych 20 latach.

– Wzmocnienia wymagają czynniki kapitału społecznego przekładające się na warunki życia i trwały dobrostan obywateli oraz zrównoważony rozwój kraju, takie jak: zaufanie mię-

dzy ludźmi, poziom aktywności obywatelskiej, umiejętność współpracy i komunikowania, potencjał kulturowy i kreatywny. Tylko wzrost zaufania społecznego, którego poziom należy obecnie do najniższych w Europie, usprawni szeroko pojętą współpracę między ludźmi w Polsce. To także kapitał o charakterze sieciowym, oparty na więziach sięgających poza krąg najbliższych kontaktów. To wreszcie zdolność do nieszablonowego, kreatywnego działania – samodzielnie i razem.

– Ważnym aspektem kapitału społecznego jest potencjał kulturowy i kreatywny – odgrywający znaczącą rolę w gospodarce opartej na wiedzy, ale warunkujący też innowacyjność – uznawaną coraz częściej za kluczowy mechanizm zmiany i rozwoju. W Polsce kultury nadal nie traktuje się jako wartościowego zasobu rozwojowego.

– Kapitał społeczny ułatwia dostęp do kapitałów ludzkiego, intelektualnego czy fizycznego; zwiększa efektywność wykorzystania tych kapitałów dla realizacji wspólnych celów; ułatwia równy dostęp wszystkich obywateli do dobra wspólnego” (s. 21–29).

PODSUMOWANIE

Chociaż kapitał społeczny jest pojęciem niejednorodnym, wielowymiarowym i nader trudnym w pomiarach, okazuje się pomocny w zidentyfikowaniu źródeł zróżnicowania jakości życia i poziomu rozwoju gospodarczo podobnych krajów. Jego odkrycie, czy właściwie zidentyfikowanie uświadomiło rangę kapitału społecznego w skutecznym implementowaniu niezbędnych rozwiązań i pobudzaniu postępu społeczno-gospodarczego, podnoszeniu możliwości i budowaniu gospodarki opartej na wiedzy. W czasach głębokich przemian globalizacyjnych i integracyjnych o sukcesie decyduje nie tylko skuteczne konkutowanie, ale także, a może przede wszystkim współdziałanie. Coraz częściej decyzje strategiczne są ukierunkowane na różnego rodzaju partnerstwa, klastry technologiczne itp. Bez dialogu i możliwości połączenia wysiłków w drodze współpracy firmy, a zatem i pracownicy, a także obywatele mają nikłe szanse na przetrwanie i rozwój w tych trudnych, kryzysowych warunkach.

PIŚMIENNICTWO

- Będzik B.** 2008. Kapitał społeczny jako ważny czynnik rozwoju lokalnego, w: Problemy rozwoju polityki regionalnej i lokalnej. Zadania, uwarunkowania, dylematy rozwoju regionów. Red. M. Malicki. Szczecin, *Economicus*, 25–32.
- Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków. Raport.** 2009. Red. J. Czapiński, T. Panek. Warszawa, Rada Monitoringu Społecznego, 279–280, 346–352.
- EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.** 2010. Bruksela, Komisja Europejska, 9.
- Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013.** 2006. Warszawa, Ministerstwo Gospodarki.
- Korea and the Knowledge-based Economy. Making the Transition.** 2001. Paris, OECD and World Bank Institute, http://books.google.pl/books?id=WS8xNmGBncYC&printsec=frontcover&dq=Korea+and+the+Knowledge-based+Economy&source=bl&ots=oZLioTodRs&sig=1d9SgubG4BCBBxwPqQTwpqFbio&hl=pl&ei=RCOHTa7NB4XHswa7q8iVAw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CEAQ6AEwAw#v=onepage&q&f=false, 13–14, dostęp 15.04.2011 r.

Koźmiński A.K. 2002. Jak zbudować gospodarkę opartą na wiedzy?, w: *Rozwój polskiej gospodarki. Perspektywy i uwarunkowania*. Red. G.W. Kołodko. Warszawa, Wydaw. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 155.

Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki. Projekt. 2011. Warszawa, Ministerstwo Gospodarki, http://bip.mg.gov.pl/files/upload/12683/SliEG_konsultacje_02.2011.pdf, 7, dostęp 10.03.2011 r.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2011–2020. Wersja założeń SRKS po konsultacjach roboczych z resortami oraz przedstawicielami organizacji pozarządowych i środowisk naukowych. 2010. Czerwiec. Warszawa, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/polityka-wewnetrzna-i-zagraniczna/strategia-rozwoju-kapitalu-spolecznego.php>, 18, 21–29, dostęp 1.07.2011 r.

The Knowledge for Development Program (K4D), World Bank Institute, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/WBI/WBIPROGRAMS/KFDLP/0,menuPK:461238~pagePK:64156143~piPK:64154155~theSitePK:461198,00.html>, 7, dostęp 1.04.2011 r.

The Knowledge-based Economy. 1996. General Distribution OCDE/GD(96)102. Paris, Organization for Economic Co-operation and Development, <http://www.oecd.org/dataoecd/51/8/1913021.pdf>, dostęp 15.03.2011 r.

